

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรม
LEADERSHIP DEVELOPMENT OF BUDDHIST MISSIONARY MONKS
IN THAILAND WITH BUDDHADHAMMA

พระชาติชาย ชาตวิฑูโธ (สุขเอก)*

พระศรีวินยาภรณ์**

พระมหาบุญไทย ปุณณมโน***

วันรับ 15 / ธันวาคม / 2564

ตรวจสอบ 19-24 / ธันวาคม / 2564

ตอบรับ 30 / ธันวาคม / 2564

บทคัดย่อ

ดุขฉินิพนธนี้มืวตฤประสงคฺดังนี้ 1) เพื่อศีกษาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทย 2) เพื่อศีกษาหลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างภาวะผู้นำของพระธรรมทูต 3) เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตด้วยหลักพุทธธรรม 4) เพื่อนำเสนอรูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ของการพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรม ดุขฉินิพนธนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร โดยศีกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการสัมภาษณ์พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิ 10 รูป วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแล้วนำ

เสนอในรูปแบบการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยต้องเป็นไปตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือ พระธรรมทูตต้องมีภาวะผู้นำในการไม่ทำความชั่วทั้งปวง มีภาวะผู้นำในการทำความดี และมีภาวะผู้นำในการทำให้ใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์

2) หลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างภาวะผู้นำของพระธรรมทูตได้แก่ สัปปริสธรรม กัลยาณมิตรธรรม พรหมวิหารธรรม และคุณสมบัติของพระธรรมทูต 8 ประการ คือ รู้จักฟัง พุดให้ผู้อื่นฟังได้ ใฝ่ศีกษา มีความจำดี เป็นผู้รู้แจ้งชัดเจน มีความ

*ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศีกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

E-mail: Joeart.mbu@gmail.com

** อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก สาขาวิชาพุทธศาสนศีกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

*** อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม สาขาวิชาพุทธศาสนศีกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

สามารถอธิบายความให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ฉลาดในการเป็นผู้นำ และไม่ก่อการทะเลาะวิวาท

3) พระธรรมทูตจะพัฒนาภาวะผู้นำของตนเพื่อความสำเร็จในการทำหน้าที่ของพระธรรมทูตได้ โดย (1) บุรณาการหลักกัลยาณมิตรในการแสวงหาแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี (2) บุรณาการหลักสัปปริสธรรมในการสร้างวินัยเพื่อการพัฒนาชีวิต สร้างสรรค์งาน ฝึกฝนตนเอง ยึดหลักความมีเหตุผล ดำรงตนด้วยความไม่ประมาท และ (3) บุรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อให้เกิดความคิดที่เยือกเย็นในการทำหน้าที่

4) การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรมสามารถสรุปเป็น LDMBW Model ซึ่งมาจาก Leadership, Development, Morality, Behavior, and Wisdom.

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, การพัฒนา, คุณธรรม, พฤติกรรม, ปัญญา

ABSTRACT

The objectives of this dissertation were: 1) to study leadership of Buddhist missionary monks in Thailand, 2) to study Buddhadhamma reinforcing the leadership of Buddhist missionary monks, 3) to develop the leadership of Buddhist missionary monks with Buddhadhamma, and 4) to propose a model and knowledge in leadership development of Buddhist missionary monks in Thailand with Buddhadhamma. The data of this documentary research were collected from the Tipitaka, Commentaries, related documents and in-depth interviews with 10 expert-monks. The data were analyzed,

synthesized and presented in a descriptive method.

The results of the study were found that:

1) The leadership of Buddhist missionary monks in Thailand has complied with Ovadapatimokkha or The Principal Teaching. That means the missionary monks have to dare not to do any evil, to do good, and to purify the mind.

2) The Buddhist principles for leadership development of Buddhist missionary monks in Thailand are Sappurisa Dhamma, Kalyanamitta Dhamma, Brahmavihara Dhamma, and 8 qualifications, i.e. to be a good listener, to be a good speaker, to be learned, to have a good memory, to be comprehensive, to be able to clarify, to be wise in leadership, and not to create quarrels and problems.

3) The leadership development of Buddhist missionary monks in Thailand with the Buddhist principles are that; (1) to integrate Kalyanamitta Dhamma in searching for knowledge sources and good companions, (2) to integrate Sappurisa Dhamma in building discipline in one's life development, work creation and performance, self-training, living a life based on causality and carefulness, and (3) to integrate Brahmavihara Dhamma in duty performance with proper attention.

4) The leadership development of Buddhist missionary monks in Thailand with Buddhadhamma can be concluded in LDMBW Model,

Keywords : Leadership, Development, Morality, Behavior, and Wisdom.

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นมรดกอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษไทยได้ช่วยกันรักษาสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยทั้งด้านวัฒนธรรม คติธรรม เนติธรรม และสัทธิธรรมเพราะเกิดจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ปรากฏขึ้นภายหลังจากการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วเสด็จไปโปรดแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนะและยสกุบุตรพร้อมสหาย 54 คน ทรงให้การอุปสมบทแก่บุคคลเหล่านั้นเป็นพระภิกษุชุดแรกในพระพุทธศาสนา รวม 60 รูป ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นแห่งพระธรรมทูต หรือทูตทางธรรม ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ดังนั้นพระพุทธองค์จึงเห็นสมควรที่จะส่งพระสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนาให้แพร่หลายไปทั่วชมพูทวีป จึงได้รับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หยาตเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายมีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม (วิ.ม.4/32/40)

การพัฒนาเทคนิคการสอนตามหลักพุทธธรรมมีหลากหลายวิธีที่พระสงฆ์จะนำอุบายในการ

ถ่ายทอดคำสอนให้คนสนใจ คนเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามี 4 ประเภท คือ 1. รูปูปปมาณิกา พวกที่เลื่อมใสเพราะถือรูปเป็นประมาณ 2. ลูขูปปมาณิกา พวกที่เห็นพระห่มสีเสีราห่มองเป็นประมาณ 3. โฆสูปปมาณิกา พวกที่เลื่อมใส เพราะถือเสียงไพเราะเป็นประมาณ 4) อัมมูปปมาณิกา พวกที่เลื่อมใส เพราะยึดถือ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือเรียกว่า ถือธรรมเป็นประมาณ ทั้งหมดนี้ถือเป็นเรื่องวัดให้เกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส (วิ.ม.4/30/37 - 38)

สภาพโดยทั่วไปของการเผยแผ่พุทธธรรมที่ยังคงเป็นแบบแผนที่พระธรรมทูตนำมาพัฒนาในการเผยแผ่พุทธธรรมมี 4 รูปแบบคือ 1. รูปแบบการบรรยาย 2. รูปแบบการปาฐกถา 3. รูปแบบการอภิปราย 4. รูปแบบการปราศรัย และยังมีวิธีนำเสนอพุทธธรรมอีกหลากหลายวิธี เช่น วิธีการนำเสนอโดยตรง วิธีการนำเสนอโดยการอุปมาอุปไมย เปรียบเทียบ วิธีการนำเสนอโดยใช้ตัวอย่าง วิธีการนำเสนอโดยการเชื่อมโยง วิธีการนำเสนอโดยการใช้อุปกรณ์ วิธีการใช้วงนะ (ถ้อยคำ) ภาษาและสำนวนภาษา วิธีการตอบปัญหา

กองงานพระธรรมทูตได้ดำเนินการบริหารจัดการงานพระธรรมทูตโดยอาศัยระเบียบ กองงานพระธรรมทูต ว่าด้วยการจัดระเบียบงานพระธรรมทูต พ.ศ. 2534 เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งกำหนดให้มีพระธรรมทูต 3 ฝ่าย คือ

1. พระธรรมทูตฝ่ายอำนวยการ ได้แก่ แม่กองงานพระธรรมทูต พร้อมทั้งรองแม่กองฯ หัวหน้าและรองหัวหน้าสำนักฝึกอบรม ผู้ตรวจการ และเลขานุการของแต่ละท่าน

2. พระธรรมทูตฝ่ายบริหาร ได้แก่ หัวหน้ารองหัวหน้าพระธรรมทูต 9 สาย หัวหน้า รองหัวหน้าพระธรรมทูตจังหวัดและอำเภอ พร้อมทั้งเลขานุการของแต่ละระดับและพระธรรมทูตประจำศูนย์งาน

พระธรรมทูตจังหวัด

3. พระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติการ ได้แก่ พระธรรมทูตประจำหน่วยปฏิบัติการงานพระธรรมทูตอำเภอ

จากการศึกษาการฝึกอบรมพระธรรมทูตในประเทศไทยปีพ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบันได้พบปัญหาของงานพระธรรมทูตโดยภาพรวมคือ

1. ด้านบุคลากร ในการเผยแผ่งานพระธรรมทูตในประเทศไทยบางเขตพื้นที่นั้น ตัวบุคลากร ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ยังไม่มีความพร้อมอย่างเพียงพอ เช่น พระธรรมทูตต่างพื้นที่ยังมีความชำนาญในพื้นที่ไปเผยแผ่นั้น ๆ และยังไม่สามารถเข้าถึงประชาชนได้ทำให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติงาน
2. ด้านเทคนิค การอบรมสั่งสอนประชาชน ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยาย การสนทนาธรรม การนำฝึกสมาธิ การอบรมศีลธรรม การตอบปัญหาข้อสงสัย ยังไม่มีรูปแบบหรือสื่ออื่น ๆ ที่เด่นชัดเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในการอบรมสั่งสอน

ปัญหาด้านบุคลากรนับว่าเป็นปัญหาหลัก เพราะประเทศไทยได้มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีการเริ่มก่อกำเนิดขึ้นตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) โดยเน้นว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือ “คน” เพื่อให้เกิดสติ ปัญญา ความรู้ความสามารถ มีคุณภาพเหมาะสมเพียงพอกับความต้องการในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ (ชูชัย สมितिไกร, 2537, หน้า 2) ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาที่เชื่อในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ว่ามีภาวะเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และฝึกได้จนถึงเป็นสัตว์ประเสริฐ มองอีกแง่หนึ่งว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก และจะประเสริฐได้ด้วยการฝึก มนุษย์จึงมีศักยภาพสูงสุดในการฝึกซึ่งหมายถึง พัฒนาการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตโต), 2537, หน้า 49 - 50) ดังพุทธ

ศาสนสุภาษิตที่ว่า ทนโต เสฏโฐ มนุสเสสุ (ฉฐนรี ศรีทอง, 2552, หน้า 124) แปลว่าผู้ที่ฝึกตนแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์

การพัฒนาภาวะผู้นำจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในหน่วยงานของพระธรรมทูต คำว่าพระธรรมทูต ใช้ในเฉพาะในวงการพระพุทธศาสนา หมายถึง การเผยแผ่ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หน้าที่ของพวกเราไม่เพียงแต่รักษาคำสอน ต้องเผยแพร่ว่า คำสั่งสอนด้วย ในอดีตเพียงแต่รักษาก็เพียงพอ เพราะพระพุทธศาสนาไม่มีคู่แข่ง แต่ในยุคปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนามีคู่แข่งมาก จึงจำเป็นที่เราทั้งหลายนอกจากจะรักษาแล้วต้องทำให้แพร่ขยายด้วยการพระธรรมทูตเป็นวิธีหนึ่งที่จะให้พระพุทธศาสนาแพร่ขยายไปทั่วโลก พระพุทธศาสนามีหลักยืนอยู่ก็จริง แต่ว่าพอเข้าไปในประเทศใดท้องถิ่นใดมักจะไปบูรณาการเข้ากับวัฒนธรรมชนบประเพณีท้องถิ่นนั้น ๆ จนบางที่เราก็มหาจุดเดิมหรือแก่นของเราไม่พบ มีพระพุทธศาสนาที่ท่านพระพุทธทาสพูดว่า เนืองอกปะปนอยู่มากถ้าปล่อยให้เนืองอกมีมาก เนืองอกก็จะถูกทำลาย เราต้องแยกแยะให้ได้อันไหนเป็นเนืองอก อันไหนเป็นเนื้อแท้ แล้วพยายามรักษาเนื้อแท้พระพุทธศาสนาเอาไว้ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดก็ตามที่ได้มาศึกษา เขาให้ความสนใจเพราะเป็นศาสนาที่มีเหตุผลอยู่ในตัว ไม่เหมือนคำสอนในบางศาสนาที่สอนให้เชื่ออย่างเดียว ซึ่งต่างจากศาสนาของเราที่สามารถให้มาพิสูจน์ได้ (พระธรรมเจดีย์ (ประภอมมเสฏโฐ ป.ธ.9),)

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาถึงยุคปัจจุบันได้ก็เพราะอาศัยงานพระธรรมทูตของบูรพาจารย์มาตั้งแต่อดีตทุกยุคทุกสมัย ถ้าไม่มีงานพระธรรมทูต มรดกอันล้ำค่าทางปัญญาก็คงจะไม่อาจยืนยาวมาถึงยุคปัจจุบัน ดังนั้น งานพระธรรมทูตก็คือ งานพัฒนาพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาที่เราเคารพนับถืออยู่นี้มี

ของดี กล่าวคือ สัทธรรม ที่ประเสริฐเป็นอันดับหนึ่งของศาสนาทั้งหลาย แต่ก็ควรตระหนักว่า ของดีนั้นเป็นของที่อยู่ในตัวเอง ยังไม่ได้ขยายตัวไปสู่ชาวโลกเท่าที่ควร และพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่เน้นการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน คือ การเคารพเทิดทูนน้อมนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ด้วยกาย วาจา ใจ การจะพัฒนาพระพุทธศาสนาให้ประสบผลเป็นความเจริญรุ่งเรืองได้นั้นที่สำคัญนั้นพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดสันติภาพของมนุษย์โลกได้

พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นพระธรรมทูตต้องเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ลงสู่กระบวนการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ กล่าวคือ ต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจพระพุทธศาสนาด้วยการศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักพุทธธรรม แล้วลงมือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมอย่างเคร่งครัดจริงจังให้ครบ และครอบคลุมเชิงสัมพันธ์บูรณาการแห่งองค์ประกอบของกระบวนการศึกษา ปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ไม่ใช่เพียงแต่รับฟังธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมที่จะได้รับเป็นความสุขในชีวิตประจำวันได้ดีที่เป็นไปตามหลักบูรณาการแห่งไตรสิกขา ก็คือ การฝึกสมาธิอบรมจิต พัฒนาปัญญา หรือเรียกว่า การเจริญสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน (คู่มือพระธรรมทูต, 2551, หน้า 88.)

ดังนั้นภิกษุที่ได้รับการอบรม พัฒนาภาวะผู้นำจะทำหน้าที่เป็นพระธรรมทูต นอกจากจะมีความรู้ด้านปริยัติธรรมแล้ว ควรมีความสามารถในด้านปฏิบัติธรรม ทั้งโดยส่วนตน และพร้อมที่จะสามารถที่จะถ่ายทอดวิธีการปฏิบัติธรรมสู่ประชาชนได้เท่ากับว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ปริยัติควบคู่ไปกับการปฏิบัติดี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจะประสบผลสำเร็จได้อย่างยั่งยืนแน่นอน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างภาวะผู้นำของพระธรรมทูต
3. เพื่อบูรณาการพัฒนภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรม
4. เพื่อนำเสนอรูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ของการพัฒนภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรม

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบข่ายเนื้อหาของการศึกษาวิจัย โดยมุ่งศึกษาการพัฒนภาวะผู้นำโดยทั่วไปตลอดจนถึงการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อบูรณาการกับงานเผยแผ่ของพระธรรมทูตในประเทศไทยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

1. ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ รายงานและวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาความเป็นมา ประเภท ลักษณะความสำคัญของการพัฒนภาวะผู้นำของ พระธรรมทูตในประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. ศึกษาจากหน่วยงานการฝึกอบรม สภาพปัญหาที่พบของงานพระธรรมทูตในประเทศไทย ณ สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต กองงานพระธรรมทูต วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ตลอดจนถึง รายงาน ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กองพุทธศาสนา ศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูล

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เป็นหลักเพื่อศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทย ตลอดจนถึงแนวทางการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ บรรยาย สอนทนา ธรรมกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิต นำจัดกิจกรรม ผู้วิจัยจึงใช้การเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกองงานพระธรรมทูตในประเทศไทย ซึ่งมีทั้งหมด 10 รูป เพื่อจัดบันทึกรวบรวมข้อมูลในการศึกษาแบบแผนของการวิจัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรมพบว่า มีงานวิจัยและเอกสารที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กับ เรื่องนี้ ดังต่อไปนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สง่า พิมพ์พงษ์ ได้ให้ความหมายของพระธรรมทูตไว้ว่า พระภิกษุผู้ทำหน้าที่ประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ว่าโดยประเภทหลักใหญ่ที่รู้จักกันทั่วไป มีอยู่ 2 ประเภท คือ ผู้แสดงธรรมอยู่ประจำวัด หรือสำนักประเภทหนึ่ง กับอีกประเภทหนึ่งคือท่านผู้ที่เดินทางไปหาผู้ควรจะได้รับฟังธรรม แล้วพยายามเรียกร้องหาวิธีให้เขาฟังธรรม บุคคลประเภทแรก เรียกตามศัพท์ทางพระพุทธศาสนาว่า “พระธรรมกถึก” แปลว่า พระผู้กล่าวสอนธรรม พระผู้แสดงธรรม หรือเรียกในปัจจุบันว่า พระนักเทศน์ บุคคลประเภทที่สองเรียกว่า “พระธรรมทูต” แปลว่า พระผู้เป็นจุดทูตส่งธรรม พระผู้นำธรรมไปสู่ซึ่งค่านิยมหน้าที่ของพระภิกษุทั้งสองประเภทอย่างง่าย ๆ ก็คือว่า ท่านพระธรรมกถึกรอให้คนเดินมาหาธรรม ฝ่ายท่านพระธรรมทูตเร่งให้ธรรมเดินไปหาคน

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ท่านพระธรรมกถึกทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงตั้งรับ ส่วนท่านพระธรรมทูตทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุก (สง่า พิมพ์พงษ์, 2550, หน้า 2-3)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาประสิทธิ์ รวมพิมาย ได้เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง บทบาทของพระธรรมทูตภายในประเทศ ศึกษาจากกรอบความคิดโครงการพระธรรมทูต สำนักงานพระธรรมทูตสายที่ 2 เฉพาะกรณีศูนย์งานพระธรรมทูต จังหวัดลพบุรี พบว่าพระธรรมทูตเป็นทั้งบุคคล และสังคมในอุดมคติที่มีวิถีชีวิตอันประเสริฐ เรียบง่าย มีอิสรภาพทั้งภายในและภายนอก กล่าวคือ ปราศจากการถูกรับรองจากกรอบความคิด ความเชื่อหรือกระบวนทัศน์ที่ผิดพลาด และระบบโครงสร้างสังคมที่สูญเสียดุลยภาพ และมีเจตนารมณ์แปลกแยกขัดแย้งกับวิถีชีวิตพระธรรมทูต โดยการศึกษาสภาพปัจจุบันของการปฏิบัติงานพระธรรมทูตซึ่งพบว่า พระธรรมทูตมีบทบาทจำกัดเพียงการออกบรรยายธรรมนอกวัดที่เรียกว่างานพระธรรมทูตในระยะเวลา 1 เดือนเศษ มีนักเรียน และทหารเป็นกลุ่มเป้าหมาย การสอนวิชาพุทธศาสนาและจริยธรรมในโรงเรียน การให้การศึกษา และการจัดเข้าค่ายปฏิบัติธรรม บวชสามเณรภาคฤดูร้อน บวชชีพรามณ์ การแจกจ่ายของอุปโภคแก่ผู้ยากไร้ ขาดแคลน (พระมหาประสิทธิ์ รวมพิมาย, 2538, หน้าบทคัดย่อ)

แนวคิดการวิจัย

1.การศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ คือ งานวิจัยวิทยานิพนธ์ เอกสารสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำราหนังสือ วารสาร บทความ งานเขียน ที่เกี่ยวข้องกับ

หัวข้อการวิจัย

2.การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมาจัดบันทึกไว้ในลักษณะของการบรรยาย (Descriptive) เพื่อนำมาวิเคราะห์ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ จะใช้รูปแบบวิเคราะห์ตามหลักทฤษฎี การวิจัยเชิงคุณภาพ และสรุปผลข้อมูลของงานวิจัย

3.แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำทางฝ่ายตะวันตก

4.แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำทางฝ่ายตะวันออก

5.แนวคิดภาวะผู้นำเชิงพุทธศาสนาเถรวาท

6.ศึกษาและวิเคราะห์เอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ

7.สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา และผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระสายพระธรรมทูตสายที่ 1 – 9 สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตศูนย์งานพระธรรมทูตจังหวัด หน่วยงานพระธรรมทูตแบบเชิงลึก (In-depth interview)

8.ทำการยืนยันผลจากผู้ทรงคุณวุฒิด้วยวิธีสนทนากลุ่ม

9.สังเคราะห์ข้อมูล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.ทำให้ทราบภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทย

2.ทำให้ทราบหลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างภาวะผู้นำของพระธรรมทูต

3.ทำให้ทราบผลการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทย

4.ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทย

ด้วยหลักพุทธธรรม”

คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้การวิจัย

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูต หมายถึง การทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น การทำให้เกิดขึ้น เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล ได้แก่ การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทศนคติ และค่านิยมที่ถูกต้องดีงามเกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม สอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต

พระธรรมทูตในงานวิจัยนี้ หมายถึง พระธรรมทูตในประเทศที่ได้รับการแต่งตั้งที่บัญญัติไว้ในระเบียบกองงานพระธรรมทูตว่าด้วยการจัดระเบียบงานพระธรรมทูต พ.ศ. 2534 (กองงานพระธรรมทูต 2538)

ภาวะผู้นำ หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งหรือผู้นำพยายามใช้กำลังสมอง กำลังกาย และกำลังใจ เพื่อจูงใจ หรือดลใจให้ผู้ตาม หรือกลุ่มกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นไปตามความประสงค์ของตน และเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และจูงใจ หรือดลใจนั้นจะต้องไม่เป็นการบังคับ ตลอดจนต้องได้รับความยินยอมจากผู้ตามหรือกลุ่มด้วย

พระธรรมกลึก หมายถึง พระผู้กล่าวสอนธรรม พระผู้แสดงธรรม หรือเรียกในปัจจุบันว่าพระนักเทศน์

พระธรรมทูตฝ่ายอำนวยการ หมายถึง แม่กองงานพระธรรมทูต พร้อมทั้งรองแม่กอง ฯ หัวหน้าและรองหัวหน้าสำนักฝึกอบรม ผู้ตรวจการ และเลขานุการของแต่ละท่าน

พระธรรมทูตฝ่ายบริหาร หมายถึง หัวหน้ารองหัวหน้าพระธรรมทูต 9 สาย หัวหน้า รองหัวหน้าพระธรรมทูตจังหวัดและอำเภอ พร้อมทั้งเลขานุการของแต่ละระดับและพระธรรมทูตประจำศูนย์งานพระธรรมทูตจังหวัด

พระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติการ หมายถึง พระธรรมทูตประจำหน่วยปฏิบัติการงานพระธรรมทูตอำเภอ

สรุปผลการวิจัย

ผลแห่งการวิจัยเรื่องการพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรมนั้นได้บทสรุปไว้ 4 แนวทางคือ 1) การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในด้านคุณสมบัติ 2) หลักพุทธธรรมกับการปฏิบัติศาสนกิจด้านการเผยแผ่ของพระธรรมทูต 3) การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในด้านการปฏิบัติงาน 4) การพัฒนาหลักการเสริมสร้างภาวะผู้นำของพระธรรมทูตด้วยหลักพุทธธรรมพบว่า

1.การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในด้านคุณสมบัติ

ภาวะผู้นำหมายถึง การที่บุคคลหนึ่งหรือผู้นำพยายามใช้กำลังสมอง กำลังกาย และกำลังใจ เพื่อจูงใจ หรือจูงใจให้ผู้อื่นทำตามหรือกลุ่มกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นไปตามความประสงค์ของตน และเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และจูงใจ หรือจูงใจนั้นจะต้องไม่เป็นการบังคับ ตลอดจนต้องได้รับความยินยอมจากผู้ตามหรือกลุ่มด้วย ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการของการแลกเปลี่ยนที่มีความสลับซับซ้อนและมีพลวัตอยู่ตลอดเวลา องค์ประกอบที่ก่อให้เกิดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ขึ้นมี 4 ประการ ได้แก่ ผู้นำ ผู้ตาม บริบทที่เป็นประสบการณ์และผลที่เกิดขึ้น ภาวะผู้นำที่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่พบว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น และทรงอำนาจอยู่ภายในตนเองหลายประการ เช่น การมีลักษณะของคนใจกว้าง ที่พร้อมจะรับฟังความคิดเห็นใหม่ ๆ แทนที่ปิดใจตนเองแล้วหันมาวิจารณ์ความคิดเห็นนั้น ผู้นำจะใส่ใจต่อผู้อื่นโดยพยายามสร้างสายพันธ์ที่ดีต่อกันแทนที่จะปล่อยให้เกิดความรู้สึกห่างไกลกับ

ผู้อื่น ผู้นำจะต้องเจือพิพาทและสามารถมองออกถึงความต้องการของผู้อื่นมากกว่า เพียงแค่คำพูดหรือการอบรม แนะนำหรือสั่งสอนผู้อื่น (พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตโต). (2537). หน้า 144 – 145)

การพัฒนาภาวะผู้นำในเชิงพุทธให้สมบูรณ์สิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญของพระธรรมทูตที่จะขาดไม่ได้เป็นหลักธรรมที่ทรงคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนเต็มคนเป็นผู้ที่สามารถนำหมู่ชนและสังคมไปสู่สันติสุขและความสามัคคีมีธรรมหรือคุณสมบัติ 7 ประการ กล่าวคือ 1) รู้จักเหตุ 2) รู้จักผล 3) รู้ตน 4) รูประมาณ 5) รู้กาล 6) รู้ชุมชน 7) รู้บุคคล ธรรม 7 ข้อนี้เรียกว่า สัปปริสธรรม ซึ่งเป็นหลักใหญ่ที่พระธรรมทูตต้องยึดเป็นหลักในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ยังมีหลักคุณสมบัติอีกหลายประการที่พบในพระไตรปิฎกหรือหลักพุทธธรรมที่จะต้องรับผิดชอบต่อการบริหารงานได้แก่ 1) ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ 2) ฉลาดวางบุคคลให้เหมาะสมกับงาน 3) บำรุงขวัญกำลังใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา 4) ออกติดตามผลงาน 5) ไม่พึงผลการบำเพ็ญประกอบตนในศีลธรรมที่ดงาม 6) ไม่ลุ่มหลงในกามคุณ นอกจากพบคุณสมบัติภาวะผู้นำในเตตสุกขชาดก ยังพบในอังคุตรนิกายปัญจกนิบาต ได้แสดงคุณสมบัติผู้นำไว้อีก 6 ประการ คือ 1) มีความอดทนต่อการปฏิบัติงานมีใจหนักแน่น 2) มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา 3) มีความขยันหมั่นเพียรต่อหน้าที่การงาน 4) มีอหิชาศีล 5) มีจิตใจที่เอ็นดู 6) เอาใจใส่ตรวจงานและหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ (ที.ปา.11/331-264)

ภาวะผู้นำมีความหมายมากกว่าการมีทักษะต่าง ๆ ที่สำคัญแต่ความสำคัญอยู่ที่ผู้นำนั้นมีความลักษณะพิเศษส่วนตัวที่ไม่อาจจะมองเห็นแต่ทรงพลังมากเช่น คุณสมบัติในเรื่องความมุ่งมั่น กระตือรือร้น ความซื่อสัตย์ยึดถือคุณธรรม ยึดมั่นหลักการ ความกล้าหาญ และความนอบน้อมถ่อมตน ดังนั้นจึงพบอยู่เสมอว่า ภาวะผู้นำที่ดีจะมาจากคนที่

จริงใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่นในขณะที่การนำช่วยเสริมสร้างให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมต่อกันมากขึ้น ทำให้คนรู้สึกว่าคุณค่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร และรู้สึกว่าตนมีคุณค่า มีความหมายต่อสังคมนั้น ผู้นำจะรู้จักการลดอัตตาตัวตนให้น้อยลง และให้การยอมรับต่อความรู้สึก ความสามารถและการมีส่วนร่วมของผู้อื่น รวมทั้งทำให้คนเหล่านั้นรู้สึกมั่นใจในตนเอง ว่าตนมีคุณค่าต่อองค์กรเป็นสำคัญ ภาวะผู้นำจะต้องกำหนดหรือสร้างมาตรฐานการประพฤติ ด้านศีลธรรมในระดับสูง ด้วยการปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างในการทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง มากกว่าการประพฤติไปตามเกณฑ์ที่คนอื่นกำหนดให้ต้องปฏิบัติ

2.การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูต ในด้านการเผยแผ่หลักธรรม

พระธรรม หมายถึง ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มีคุณลักษณะธรรม 4 ประการ กล่าวคือ การนำคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วนำมาเผยแผ่เป็นธรรมที่มีความงามในเบื้องต้นในท่ามกลางและในที่สุด การนำคำสั่งสอนของพระพุทธองค์หรือการนำพุทธธรรมนั้นให้เป็นไปเพื่อการศึกษาการปฏิบัติเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่นไปสู่ความสิ้นทุกข์ สิ้นกิเลสจากสามัญชนสู่ความเป็นอริยชน ธรรมที่จะนำไปเผยแผ่นั้นต้องเป็นไปเพื่อความสงบโดยแท้จริง ปราศจากความเบียดเบียนจากกิเลสและปราศจากความทุกข์ อันเป็นผลสรุปมาจากไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

พระธรรมทูตเป็นผู้ส่งสารธรรมต้องรู้หลักการเผยแผ่อย่างมั่นคง เพราะถ้าหากออกนอกกรอบนี้ การเผยแผ่จะไม่ประสบผลสำเร็จได้เลย ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้กล่าวคือ สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับแสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับจับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล คือ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เห็นเข้าใจชัดในแต่ละประเด็นให้มอง

เห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดีมุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน ไม่มีจิตเพ่งเล็งเห็นแก่อามิสสินจ้างหรือผลประโยชน์ตอบแทนวางจิตให้ตรงไม่กระทบตนและผู้อื่น

ในด้านการเผยแผ่หลักการที่สำคัญหลากหลายแนวคิดที่เป็นแก่นแกนปฏิบัติกล่าวคือ ชี้ให้ชัดจะสอบอะไรก็ชี้แจงแสดงเหตุผลแยกแยะอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง ชวนให้ปฏิบัติ มองเห็นความสำคัญและซาบซึ้งเห็นคุณค่าจนผู้ฟังยอมรับ เข้าใจให้กล้าเกิดความกระตือรือร้นปลุกให้รำเริง ทำบรรยากาศให้สดชื่นเบิกบานใจให้ผู้ฟังมีความหวังมองเห็นผลดีและทางสำเร็จ นอกจากนี้พระธรรมทูตในฐานะทำหน้าที่ครูต่อศิษย์ โดยอนุเคราะห์ตามหลักธรรม เสมือนเป็นทิศเบื้องขวา กล่าวคือแนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ส่งเสริมยกย่องความดีงามสร้างเครื่องค้ำจุนเป็นหลักดำเนินชีวิตที่ดีงาม

3.การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูต ในด้านการปฏิบัติงาน

พระธรรมทูตอยู่กับประชาชนหลากหลายอาชีพทุกหมู่เหล่าพูดกันในแง่โลกธรรมก็คือ อยู่กับมหาชนในหลักพุทธธรรมได้เสนอแนวทางการปฏิบัติงานให้ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักความจริงความถูกต้อง ความดีงาม มีเหตุผลเป็นใหญ่ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงหลักการบริหารของพระองค์ว่า “ตถาคตอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม ลักการะธรรม เคารพธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมาธิปไตย ทรงจัดการรักษาป้องกันรักษาคุ้มครองที่เป็นธรรม สงเคราะห์และยึดหลักด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 ประการ กล่าวคือ ทานการให้แบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละใจเข้าใจเรามีปิยวาจา กล่าวคำสุภาพไพเราะแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ทำประโยชน์แก่เขาบำเพ็ญ

สาธารณประโยชน์ส่งเสริมด้านจริยธรรม ทำตัวให้เข้ากับเขาได้วางตัวเสมอต้นเสมอปลาย

พระธรรมทูตไม่เพียงแต่นักเผยแผ่แต่นักปฏิบัติงานในพื้นที่เป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกที่ดี ผู้ช่วยสร้างสรรค์สังคมมีหลักธรรมประจำใจมีจิตยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจดวงพรหม กล่าวคือ มีเมตตา มีความปรารถนาดีกับทุกคน มีความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ มีความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุขที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ความมีใจเป็นกลาง มองตามเป็นจริง พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรมปฏิบัติงานตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการงานที่เรียกว่า อิทธิบาท 4 มีฉันทะมีใจรัก พอใจในสิ่งนั้น วิริยะพากเพียรทำขยันอดทนต่อหน้าที่การงาน ตั้งจิตรับรู้งานที่ปฏิบัติ ใช้ปัญญาสอบสวนใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผลเพื่อจัดการดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามยังมีหลักธรรมที่สำคัญในการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต คืออปริหานิยธรรม 7 ประการ กล่าวคือ หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യพร้อมเพรียงกันประชุมไม่ยึดถืออำนาจตนเป็นใหญ่ เคารพนักปราชญ์ ราชบัณฑิตให้เกียรติคัมภีร์มงคล มี ความเคารพสักการะเจดีย์ ปุชนิยสถาน จัดการให้ความอารักขา บำรุง คัมภีร์มงคลบรรพชิต ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน (อง. สดตค.23/34/33)

4.การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง การทำให้มีขึ้นเป็นต้น การทำให้เกิดขึ้น เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล ได้แก่ การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิดทัศนคติ และ ค่านิยมที่ถูกต้องตั้งตามเกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม

สอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต เพราะชีวิต คือ การศึกษา การเป็นอยู่ และการที่ชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไป ก็คือสิ่งที่ต้องเคลื่อนไหว พบประสบการณ์ใหม่ ๆ และเจอสถานการณ์ใหม่ ๆ ซึ่งจะต้องรู้จัก ต้องเข้าใจ ต้องคิด ต้องปฏิบัติหรือจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหาทางแก้ปัญหาให้ผ่านรอดหรือลุล่วงไป ทำให้ต้องมีการเรียนรู้ตลอดเวลา ดังนั้นศึกษาในหลักพุทธธรรม ก็คือ การพัฒนาตัวเองของมนุษย์ ให้ดำเนินชีวิตได้ตั้งตามถูกต้อง เรียกว่าศึกษา 3 หรือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และทำให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ กล่าวคือ

1.ศีล คือ การศึกษาที่ฝึกในด้านการสัมพันธ์ ติดต่อกับปฏิบัติจัดการกับสิ่งแวดล้อมทั้งทางวัตถุและทางสังคม ทั้งด้วยอินทรีย์ต่าง ๆ และด้วยพฤติกรรมทางกาย วาจา การดำเนินวิถีชีวิตที่ปลอดภัย ไร้การเบียดเบียนหรือการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลแก่สังคมและแก่โลก

2. สมาธิ คือ การศึกษาที่ฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตทั้งในด้านคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติสมาธิ ในหน้าที่การงาน

3.ปัญญา คือ การศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความเป็นจริง การรู้จักหาความรู้ การรู้จักคิดพิจารณา การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ทดลอง ตรวจสอบ ความรู้เข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าถึงความจริง การนำความรู้

มาใช้แก้ไขปัญหา และคิดการต่าง ๆ ในทางเกื้อกูล สร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหาไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

การพัฒนา 3 ด้านนี้เป็นบรรทัดฐานที่พระธรรมทูตต้องมีและทำให้เกิดขึ้นเพราะการเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำนั้นจะต้องอาศัยไตรสิกขาเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมธรรมาศปฏิบัติทั้งหมดมีหลักปฏิบัติและพัฒนาดังนี้คือ 1) วินัย คือ การจัดตั้งวางระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติศาสนกิจและดำเนินการต่าง ๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ผลดีที่สุด สู่จุดหมายของชีวิต ของบุคคล ขององค์การ ของชุมชน ตลอดจนของสังคมทั้งหมดไม่ว่าในระดับใด ๆ โดยเฉพาะสำคัญที่สุด เพื่อเอื้อเพื่อโอกาสให้แต่ละบุคคลฝึกศึกษาพัฒนาชีวิตของเขาให้ประณีตประเสริฐที่จะได้ประโยชน์สูงสุดที่จะพึงได้จากการที่ได้มีชีวิตเป็นอยู่ 2) อินทรีย์สังวร คือ การสำรวมอินทรีย์ หมายถึงการใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู ฟัง อย่างมีสติ มิให้ถูกความโลภ ความโกรธ ความแค้นเคือง ความหลง ความริษยา เป็นต้นเข้ามาครอบงำ แต่ใช้ให้เป็นให้ได้ประโยชน์ โดยเฉพาะให้เกิดปัญญา รู้ความจริง และได้ข้อมูล ข่าวสาร ที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหา และทำการสร้างสรรค์พัฒนาต่าง ๆ ต่อไป (บรรจบ บรรณรุจิ, 2544, 2544, หน้า 149)

การพัฒนาในหลักพระพุทธธรรมมีองค์ประกอบหลายประการที่เสริมสร้างให้เกิดองค์ธรรมที่สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องประกอบปัจจัยภายนอก

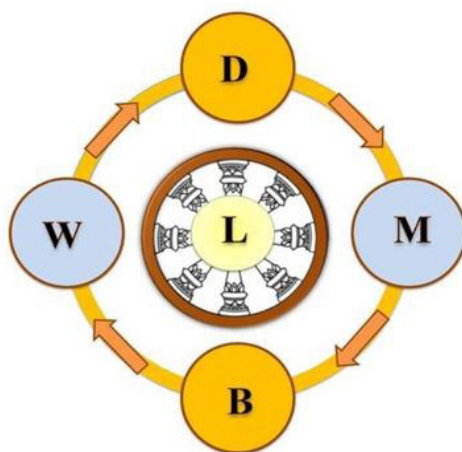
กล่าวคือ มีกัลยาณมิตรที่ดีแสวงหาแหล่งปัญญา และแบบอย่างที่ดี การทำศีลให้ถึงพร้อมมีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต คือ การประพฤติดี มีวินัย มีระเบียบในการดำเนินชีวิตตั้งอยู่ความสุจริต และมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีเกื้อกูลกัน ทำฉันทะให้ถึงพร้อมมีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือพอใจใฝ่รัก ในความรู้ อยากรู้ให้จริง และปรารถนาจะทำสิ่งทั้งหลายให้ดีงาม ทำตนให้ถึงพร้อมมุ่งมั่นฝึกตนเต็มสุด ภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้ คือ การทำตนให้ถึงความสมบูรณ์แห่งศักยภาพของความเป็นมนุษย์ โดยมีจิตสำนึกในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทำทิวฐิให้ถึงพร้อม คือ มีความเชื่อที่มีเหตุผล ถือหลักความเป็นไปตามเหตุปัจจัยทำความเข้าใจถึงพร้อม คือ มีสติครองตัวเป็นคนกระตือรือร้นไม่เฉื่อยชา ไม่ปล่อยปละละเลย โดยเฉพาะมีจิตสำนึกตระหนักในความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เห็นคุณค่าของเวลา และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อมฉลาดคิด แยกคาย รู้จักคิด รู้จักพิจารณา มองเป็นคิดเป็นเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นไป ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย รู้จักสอบสวนสืบค้นวิเคราะห์วิจัย ให้เห็นความจริงสามารถแก้ไขปัญหาก็สำเร็จได้ด้วยวิธีการแห่งปัญญาที่จะทำให้พึ่งตนเองและเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้

องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูต

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระธรรมทูตนั้นทั้งในอดีตและปัจจุบันก็ยังใช้หลักพุทธธรรมที่พระพุทธองค์วางหลักการเอาไว้ว่าจะกล่าวได้ว่าเป็นหลักสากล แต่การประยุกต์หลักพุทธธรรมนำมาใช้ก็ขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของพระธรรมทูตเองจะพัฒนาไปในทิศทางใดให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคม

ชุมชน การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นที่ยอมรับของสังคมนั้น ๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนและพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคตจึงสรุปองค์ความรู้เอาไว้ 4 แนวทาง ได้แก่ การพัฒนา ศิลพัฒนา จิตพัฒนา ปัญญาพัฒนา และ

สามารถบูรณาการได้เป็นองค์ความรู้ 5 ด้าน ดังนี้ เมื่อสังเคราะห์การพัฒนาผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรมแล้วจึงได้องค์ความรู้ก็คือ “ภาวะผู้นำทางความประพฤติเสียสละและปัญญากว้างไกล” หรือเรียกว่า “LDMBW”

LDMBW MODEL

อธิบายรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรม

L = Leadership หมายถึง การจตุประกาย วิสัยทัศน์ให้ผู้อื่นมองเห็นพร้อมทั้งปลูกฝังเป็นค่านิยมและสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้สามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จด้วยหลักสปปุริสธรรม 7 ประการ คือ 1) รู้จักเหตุ 2) รู้จักผล 3) รู้จักตน 4) รู้จักประมาณ 5) รู้จักกาล 6) รู้จักชุมชน 7) รู้จักบุคคล เป็นหลักการดำเนินชีวิต

D = Development หมายถึง กายพัฒนา ใจให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การพัฒนาศีล เน้นด้านความประพฤติ มีระเบียบวินัย การพัฒนาจิต มีจิตใจที่เข้มแข็งด้วยคุณธรรม การพัฒนาปัญญาให้รู้แจ้งตามความเป็นจริง

M = Morality หมายถึง การควบคุมความประพฤติ สุจริต ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ตามหลักพระธรรมวินัยมีฉันทะความพอใจในงานวิริยะ

มีความพากเพียร จิตตะ เอาใจใส่ไม่ทิ้งงาน วิมังสา เอาใจใส่ฝึกฝนสร้างสรรค์ให้เกิดความเจริญมั่นคงยิ่งขึ้น

B = Behavior หมายถึง หลักพฤติกรรมที่ดีทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2) ด้านการบริการให้เกิดประโยชน์สุขแก่มหาชน 3) ด้านบริการมอหิตศตเพื่อพระพุทธศาสนา 4) ด้านบริสุทธิ์ยึดมั่นในหลักพุทธธรรม

W = Wisdom หมายถึง ปัญญารอบรู้ คือ ฉลาดรอบรู้ในทางเจริญ ฉลาดรอบรู้ในทางเสื่อม ฉลาดรอบรู้ในการปฏิบัติตนในทางเจริญนำไปสู่อิสรภาพทางจิตใจ

ในการใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรมนั้นเริ่มจากการพัฒนาความรู้ความ

สามารถในด้านปัญญา การเสียสละทั้งกายและทางด้านจิตใจให้เกิดความประเสริฐด้านคุณธรรมจริยธรรมของตัวผู้นำหรือภาวะผู้นำของพระธรรมทูตเองเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดของชุมชน สังคม ให้เป็นไปในทางหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักการมองโลกมองไกลโดยสายตาที่กว้างไกลด้วยความรอบรู้ เพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งประโยชน์เบื้องต้นจนถึงสูงสุดภาวะผู้นำของพระธรรมทูตจึงต้องคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนสังคมเป็นหลักหรือเพื่อผู้อื่นให้รู้ตามดำเนินชีวิตที่ติงามตามหลักพุทธธรรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำของพระธรรมทูตในประเทศไทยด้วยหลักพุทธธรรมจนได้องค์ความรู้เพื่อนำไปปรับใช้ได้จริง จึงขอเสนอแนะเป็นเชิงนโยบาย ดังนี้

1. สถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะหน่วยงานพระธรรมทูตในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ควรนำหลักการสร้างภาวะผู้นำตามแนวพุทธธรรม นำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนา การอบรมให้มากที่สุด เพราะหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นเป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ที่สุดทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สามารถพัฒนาภาวะผู้นำทางการเผยแผ่ที่ยั่งยืนที่สุด และได้ผลดีที่สุด

2. สถาบันทางการศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา เพราะเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะก้าวเข้าไปสู่ระดับอุดมศึกษาควรได้รับการอบรม

ภาวะผู้นำหรือการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธให้เกิดขึ้นในแต่ละชั้น ในแต่ละชั้นเรียนเพื่อลดปัญหายาเสพติดหรือปัญหาอื่น ๆ ให้ลดน้อยลงเพราะได้เห็นคุณค่าภาวะผู้นำเชิงพุทธธรรมแล้วก็จะเกิดผลดีแก่เด็กและเยาวชนขึ้นได้สามารถเป็นผู้นำต้นแบบที่ดีได้ในอนาคต

3. สถาบันการปกครอง โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นควรนำหลักธรรมในด้านการมีส่วนร่วมในการปกครอง เช่น หลักอภิบาลนิยธรรมหลักสัปปริสธรรมเป็นตัวนำในการพัฒนาท้องถิ่นและจัดอบรมผู้นำในเชิงพุทธธรรมก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดในการปกครองคนสงฆ์ในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และส่งเสริมภาวะผู้นำให้เกิดจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรม ตามหลักพระพุทธศาสนาได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เน้นการศึกษาหลักการและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ หลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันกับการอยู่ร่วมกับสังคมโดยสงบสันติสุข หลักพุทธธรรมยังมีอีกหลากหลายมุมมองที่สามารถนำมาศึกษาวิจัยได้อีกหลายประเด็น ดังนี้

1. การพัฒนาวิถีพุทธตามแนวหลักภาวะผู้นำอัสติมหาสาวกแต่ละรูปที่มีจุดเด่นด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน
2. การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาคุณค่าสมาชิกที่ดีของสังคม
3. หลักธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านชุมชน และสังคมเพื่อความสันติ

บรรณานุกรม

- คู่มือพระธรรมทูต, (2551). ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ชูชัย สมितिไกร. (2537). **จิตวิทยาการฝึกอบรม**, คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัฐนรี ศรีทอง. (2552). **การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- บรรจบ บรรณรุจิ, 2544, 2544). **อสีติมหาสาวก**.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตโต). (2537). **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธธรรม.
- พระธรรมเจดีย์ (ประกอบ ธรรมเสฏฐิ ป.ธ.9), **เทคนิคการอบรมชาวบ้าน เอกสารประกอบการ บรรยาย, การฝึกอบรม**
- พระธรรมทูต รุ่นที่ 43 ครั้งที่ 2/2551, สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต กองงานพระธรรมทูต วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร.
- พระมหาประสิทธิ์ รวมพิมาย. (2538). **“บทบาทของพระธรรมทูตภายในประเทศ”**, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สง่า พิมพ์พงษ์. (2550). **ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

